

בדברים אחרים — עושין לפי מה שצריכה השעה. כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם, כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. (רמב"ם ממרים ב,ד)

ע"ע: חכמה ומוסר ח"א רסח; כתבי הסבא מקלם עמ' קיא; מכתב מאלהו ח"ד עמ' 86.

'...ורואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים, רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל לפי מה שיראה להם, וזה מקיום העולם, שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שנעשה התורה בחבלות וכיוצא בזה, נמצא העולם חרב שהיינו צריכים עדים והתראה... וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם... ומכל מקום הברורים צריכין להתיישב בדברים ולעשות מעשהיהן אחר המלכה, ולהיות כונתם בכל עת לשמים'. (משו"ת הרשב"א ח"ג שצג. וע"ע ש ח"ה רלח)

'ועדיין כשהיתה נבואה בישראל, היה נביא רשאי לחדש דבר להוראת שעה לבד, ואף גם לעבור על אחת ממצות ה', כגון אליהו בהר הכרמל וכיוצא, אמנם זה עצמו הוא מאשר נצטוינו בתורת משה אליו תשמעון, שהוא ציווי ואזהרה לשמוע אל דברי הנביא גם כשיתנבא בשמו יתב' לעבור על איזה מצוה בשעה הצריכה לכך כמו שדרו"ל לבד מע"ז, אבל לא חלילה לחדש דבר לקובעו לדורות, שהרי אסתר שהיתה אחת משבע נביאות (מגילה יד.) עם כל זאת כששלחה לחכמים כתבונה לדורות, השיבה הלא כתבתי לך שלשים, עד שמצאו לה אחר כך סמך מן המקרא (שם ז.). וכן נר חנוכה ודאי שמצאו להם גם כן סמך מהמקרא. ועיין במדרש שהביאו הרמב"ן ז"ל בפרשה בהעלתך משם רבינו נסים גאון ז"ל.

ומעת שבעונותינו פסקה נבואה מישראל, אף אם יתאספו כל חכמי ישראל אשר נמסר להם מעשה בראשית ומעשה מרכבה, ויעמיקו השגתם וטוהר שכלם, לשנות אף איזה פרט מאיזה מצוה, או להקדים ולאחר זמנה ח"ו — לא נאבה ולא נשמע אליהם. ואף בבת קול אמרו (ב"מ נט:): לא בשמים היא. ועדיין בימי חכמי התלמוד היו רשאים לחדש מצות דרבנן כשמצאו סמך מהתורה, כגון נר חנוכה וכיוצא כנ"ל, וכן לגזור גזירות כמו י"ח דבר וכיוצא, וכאשר נחתם התלמוד הקדוש, אנו אין לנו אלא לשמור ולעשות ככל הכתוב בתוה"ק שבכתב ובעל-פה ככל משפטם וחקותם ובזמנם ופרטיהם ודקדוקיהם בלי נטות מהם נטיה כל דהו...! (מתוך נפש החיים סוף שער א.)

דף צא

'לוייה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת' — מדברי הרמב"ם (מעשר א,ב) משמע שהדין האמור כאן הוא רק לפי ההלכה שמעשר ראשון מותר לזרים, אבל לפי הדעה האוסרת מעשר לזרים — לוייה שנבעלה לפסול אסורה באכילת מעשר. ואעפ"י שלא נתחללה מקדושת לוייה והריהי עומדת בקדושתה, [כמו שאמרו בבכורות מז. והוכיחו מבריייתא דידן, ממה שאמרו 'נותנין לה מעשר' — משמע שאינה מתחללת מקדושת לוייה, שא"כ לא היו נותנים לה מעשר אלא דינה כזרה], מכל מקום כיון שנבעלה לפסול נאסרה באכילת מעשר, ולא משום זרות. ע' בהרבה ב'חדושי הגר"ח על הש"ס; חדושי הגרנ"ט — יבמות יח, עמ' 78. וע"ע במובא בבכורות שם).

'אמר רב ששת אמינא כי ניים ושכיב רב אמרה להא שמעתתא...' —
'נשאלתי, אחר דדברי חכמים בנחת נשמעין, ונאמר במשנה: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך,
איך מצינו לפעמים קנטורים וזלזולים בש"ס, כענין 'כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתתא' הנאמר
בכמה דוכתי, וכהנה רבים?

תשובה: יפה שאלת, כי ודאי אף על פי שנקראו תלמידי חכמים שבבבל 'חובלים' במסכת בבא
בתרא, לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף כאו(לו) גלחמים זה מול זה,
או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר 'כי ידברו את אויבים בשער' שאב
ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראייתן...

...מכל מקום האמת יעשה דרכו, כי מאמר כד ניים ושכיב אינו לגנאי רק שבה גדול ומופלג, שלפי
מעלתו ומדרגתו של רב אי אפשר לומר עליו שטעה בטעות כזה אם לא שאמרו כד ניים ושכיב.
ולא אמר 'כד שכיב וניים', כמו שכתבו התוספות בפרק ערבי פסחים (ק"ט: ד"ה אמר), שיש תרי גוונא
תנומה, אחד בתחלת השינה ואחת בסופו, והנה זו שבסופה אע"פ שיטעה במאמרו מאחר שמתעורר
והולך מרגיש אחר כך בטעותו וחוזר בו, משא"כ בדניים ואחר כך שכיב'. (מתוך תשובת חות יאיר קנב)

— בכמה מקומות בש"ס מצאנו ביטוי זה. בכללן השתמש בו רב ששת כלפי מימרות של רב — להלן
צא. קט: ב"ק מז: סה. סז: בכורות כג: גדה ס.

דוק ותשכח בכל המקומות, קושיותיו של רב ששת באות מכה ברייתא כלשהי, וכמו שאמרו עליו
(בעירובין סז.) 'רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדי הדדי, רב חסדא מרתען שיפוחיה ממתנייתא דרב
ששת', לפי שהיה סיני ובקי 'באותן הברייתות שלא נכתבו, כגון מתנייתא דבר קפרא ור"א וחבריהם'
(שו"ת הרמב"ם — שא).

'לולא יראתי אמרתי לשער, שבכלל לא בא רב ששת להקשות על רב אלא להצדיקו אם מצא איזה
פירכא על גדול הגדולים שבהכמי ישראל בדורו, שלא אמרה רב אלא בשעה שהיה עייף ויגע ללא
שינה, כי רב לשיטתו דאמר: 'אסור לאדם לישון ביום יותר משינת הסוס. וכמה שינת הסוס? שיתין
נשמי. אמר אביי: שנתיה דמר כדרב, ודרב כדרבי, ודרבי כדודו, ודודו כדוסוסיא, ודוסוסיא שיתין
נשמי' (סוכה כ:). ורב שקד על לימודיו שלא מנע את עצמו אפילו שעה אחת מבית המדרש (ע' שבת
פז:).

ובכן, שכמעט מנע רב שינה מעפעפיו, והיינו דאמר רב ששת, שמימרא זו שמצא עליה פירכא
מברייתא, שהיא פרי עייפותו של רב ללא שינה.

תדע, שיש מקום להשערתי זו, שהרי לא מצאנו בכלי תלמודא שרב ששת השתמש במליצתו זו
ובסגנונו זה על חכם אחר כשהקשה עליו'. (עפ"י 'בשולי גליוני' להרב משה לייטר — ב"ק סז:).

דף צב

בית דין שהורו בטעות — העושה על פיהם, 'אנוס' הוא או 'שוגג'?
— תורף הסוגיא: נחלקו זעירי ורב נחמן על בית דין שהתיר לאשה להנשא על פי עד אחד שהעיד
על מות בעלה, ונמצא חי — האם התר זה מוגדר כ'טעות', וחייבת קרבן חטאת ככל חטא בשגגה,
שהרי הוכח לכל שהוראתם בטעות היתה, או שמא 'הוראה' היא ככל הוראות בית דין שהעושה על
פיו, והוברר שטעו בהלכה, פטור מן הקרבן לדעת הסובר 'יחיד שעשה בהוראת בית דין — פטור'.
וכך סובר תנא דמתניתין.